

Što bi trebala biti opća sociologija*

ÉMILE DURKHEIM

UDK: 316.1.000.316.253
316.253

Prevedeni članak

Primljeno: 20. rujna 1998.

I. Opća se sociologija poima na dva oprečna načina. Jedni je potpuno i jednostavno poriču, a riječ sociologija smatraju pukom općom oznakom za skup svih posebnih društvenih znanosti. Priznaje se, dakako, da te zasebne discipline nisu međusobno nezavisne, da ekonomist ne može ignorirati rezultate komparativne znanosti o pravu i religijama, i *vice versa*. No i pored tih fragmentarnih istraživanja, ograničenih na jasno omeđenu kategoriju društvenih činjenica, čini se kao da nema mjesta za jednu općenitiju znanost, koja bi nastojala zahvatiti cjelinu društvenog života i izraziti njegovo jedinstvo. Drugi pak drže da je opća sociologija ne samo moguća, nego da je jedino ona *sociologija*. Ona je oblik umovanja *sui generis*, sama je sebi dostatna i potrebni su joj tek daleki odnosi s posebnim znanostima koje joj povijesno prethode i kojima je nadređena. Tako pojmljena, ona nužno poprima više filozofsku nego znanstvenu narav i može se sastojati samo od općih i vrlo sintetičkih pogleda na apstrakciju društvenog razvoja.

Mi ne prihvaćamo ni jednu ni drugu teoriju.

Nedvojbeno je učinjen veliki napredak time što se dospjelo do stajališta da ne postoji jedna društvena znanost, već različite društvene znanosti i da se u posebnim društvenim znanostima nalazi sirovina sociološke misli. Ta je jednostavna činjenica dala golem prilog boljem razumijevanju bliske srodnosti svih tih disciplina koje su se do tada uzajamno ignorirale te se valja nadati da će to približavanje dovesti do njihove preobrazbe. Izvedba komparativnog izučavanja prava, religija, ekonomskih pojava, običaja, stanovništva ovisi o tome da li nam te pojave izgledaju međusobno nezavisne ili ih pak promatramo kao dijelove iste cjeline, koji izražavaju različite aspekte društvenog života. Uvođenje zajedničkog imena za te različite znanosti nije, dakle, dovelo samo do toga da se pridoda nova riječ onima koje se već koriste, već udovoljava novom načinu promatranja stvari. I čak kada ideja da postoji jedna znanost, po imenu sociologija, ne bi imala drugih učinaka, kada bi ona služila samo bliskijem doticaju određenog broja prethodnih znanosti, to bi već bilo dovoljno da ju se smatra jednom od najznačajnijih tvorbi i čimbenika intelektualnog razvitka 19. stoljeća.

No teško je prihvatiti da sociologija nije donijela neko drugo uvjerenje i da ne odgovara na drukčiju zbilju. Veliki umovi poput Saint-Simona, Comtea i Spencera, koji su se poduhvatili svojevrsnog enciklopedijskog pregleda svih humanističkih znanosti, nisu bezrazložno imali dojam da je sustav nepotpun, da nedostaje jedna znanost koju su nazvali sociologijom. Pukotina zacijelo nije bila tako velika kao što im se činilo. Put su već bili pripremili radovi ekonomista, povjesničara i etnografa. Ali, pored činjenice da ta istraživanja nisu dospjela do svijesti o svojoj povezanosti i da nisu uspostavila zadovoljavajući odnos s drugim znanostima o prirodi, postojao je i cio niz pitanja kojima se nijedna od njih nije bavila niti je za to imala prilike. Svaka je od njih proučavala ovu ili onu vrstu društvenih pojavnosti, ovaj ili onaj organ ili funkciju društva. Cjelokupno društvo nije bilo predmetom ni jednog posebnog istraživanja. Naravno, društvo nije ništa bez svojih organa, svojih gradivnih elemenata, kao što cjelina nije ništa bez svojih dijelova. No cjelina nije istovjetna zbiru svojih dijelova. Sustav koji tvori neki organizam ne može se objasniti ako izdvojeno proučavamo njegove sastavne elemente. Postoji, dakle, mjesto za jednu posebnu znanost koja opisuje taj sustav kao cjelinu i nastoji poj-

* Ce que devrait être la sociologie générale, *L'Année sociologique* vol. 48/1998, No. 1, page 67-75.

miti njegovo jedinstvo. Sve društvene pojave, kojima se bave brojni različiti specijalisti, pripadaju istoj obitelji. Razumljivo je da se društveni razvitak ne može prikazivati pravocrtno, kao što je to pretjerano simplicistički mislio Comte. On obuhvaća raznovrsne grane koje se razmiču u svim pravcima, ali koje su povezane sa zajedničkim stablom. Da nije jedinstven i da ga tvore razdvojena stabla, tada bi bilo toliko odvojenih vrsta koliko i stabala. I tada se te nesvodive vrste ne bi mogle obuhvatiti istim imenom, što znači da se sve pojave koje nazivamo društvenima ne bi mogle označavati na isti način. Kako bi jedna te ista rubrika mogla odgovarati svima, nužno je da među njima postoji određena srodnost. U čemu se sastoji ta srodnost, odakle ona potječe? To su pitanja koja ne može razriješiti ni ekonomist ni demograf ni povjesničar prava. Ona su predmet i razlog postojanja opće sociologije.

No kad je uočena nužnost problema, postavlja se pitanje kako mu pristupiti?

Valja priznati da je općenito uvriježena metoda takva da potvrđuje poglede onih koji ne vjeruju u mogućnost te znanosti. Polazi se od ideje da se temeljno jedinstvo društvenih činjenica može izraziti jedino utvrđivanjem općih zakona kojima su one podređene. Pojmljena na taj način, sociologija je postala znanošću o načelima i visokim apstrakcijama, a da bi se dospjelo do tih zamašnih općenitosti nije, čini se, ni nužno ni dobro odviše izbliza promatrati pojedinosti činjenica. Nije li neophodna stanovita udaljenost kako bi se bolje promotrilo ono što je u njima najizraženije? Smatralo se, dakle, da je dostatno ograničiti se na sumarno, posredno, površno poznavanje posebnih znanosti i uglavnom se zadovoljiti vulgarnim, svakodnevnim pojmovima te ih mentalno kombinirati čisto ideološkim postupcima, na način koji je izgledao dijalektički zadovoljavajućim. Pojmovi obitelji, religije, morala, prava, države, ekonomskih pojava itd., koji se neprestano vraćaju u te sustave, koriste se u neodređenom, dvojbenom i preuskom značenju kakvo im je svojstveno u uobičajenim razgovorima. Jednostavno se preuzimaju bez metodičke razrade i jedini cilj kojemu se teži sastoji se tome da ih se više ili manje vješto upotrebljava. Takve konstrukcije mogu biti samo subjektivne, umjetnička djela bez znanstvene valjanosti. Naravno, ni u jednoj znanosti nema izvođenja bez određenog sudjelovanja znanstvenikove osobnosti. Ali izbor uporišnih činjenica kao dokaza nekog stava može biti promjenjivog obujma. A to je opasno, jer zakoni do kojih se tim putem kani dospjeti krajnje su općeniti i stoga je za njihovu kontrolu nužan veliki broj činjenica. Unatoč tomu, vjeruje se da je dostatno nekoliko nasumce izabranih primjera, a da se ne vodi računa ni o cjelovitom pregledu svih mogućih slučajeva ni o metodičkom eksperimentiranju.

Zbog toga Comteova i Spencerova umovanja, da navedemo samo najistaknutije autore, koliko god bila plodonosna za radove koje su nadahnula, nikada nisu stekla pravo građanstva među znanstvenicima. Kako bi povjesničari, pravnici i etnografi, poznavatelji krajnje složenosti činjenica u kojima se pokušavaju snaći, mogli povjerovati u preuzetno formulirane zakone, sposobne da sažmu i nadmaše posebne zakone koje oni savjesno nastoje utvrditi i među kojima su mnogi još posve nepoznati? Kad Simmel, primjerice, utvrđuje da je zadaća sociologije proučavanje najopćenitijih tipova udruživanja, koji se u različitim oblicima susreću u svim ljudskim grupama, on joj zadaje toliko neodređen predmet da je činjenična kontrola teorije nemoguća. Istraživanje se nužno srozava na puku ideološku analizu gdje se tvrdnje ne podvrgavaju pravom dokazivanju, nego se samo navode ilustrativni primjeri za tobože istinito mišljenje.

Ali to nije sve. Sve kad bi se te općenitosti i mogle utvrditi s više metodičnosti, one opet ne bi mogle postići namjeravani cilj jer nas ne mogu dovesti do ideje o tome što doista tvori jedinstvo društvenog života. Pod pretpostavkom da su točne, one svakako izražavaju ono što je zajedničko svim društvenim činjenicama, ali pored sličnosti postoje i razlike koje se također moraju uključiti. Da bi se shvatilo kako određeni broj činjenica i elemenata tvori cjelinu, sustav, nije dostatno razmatrati samo ono po čemu su one najslabije, apstrahirajući razlike. Ne možemo se zadovoljiti njihovim stapanjem u zbirni uvid gdje svaka od njih gubi svoju individualnost. Valja, naprotiv, pokazati kako su one međusobno povezane, ostajući pritom

različite, kako je njihova raznolikost uvjet njihova složaja. Ograničiti se na površno i daljnjsko promatranje i prikazivanje stvari znači izabrati vrlo manjkavo sredstvo njihova objedinjavanja. Uzmimo da je Comteov zakon triju stadija istinit ili da je istinit Spencerov stav prema kojemu se društvena evolucija odvija u smjeru sve razvijenijeg industrijalizma. Tu nema ničega što bi nam pomoglo da shvatimo što klansku organizaciju, koju primjerice susrećemo u Australiji, ujedinjuje s našom današnjom društvenom organizacijom ni kakva je moguća sličnost među tako disparatnim pojavama kao što je pojam *tabua* i naše poimanje moralnosti, između umjetnosti i znanosti, između medicine i religije itd. Može li se reći da je napravljena sinteza društvenoga svijeta ako sve pojedinosti pojava koje valja sintetizirati ostaju u takvu stanju raspršenosti i razjedinjenosti, a da se ne uvidi ono što ih ujedinjuje, što ih čini karikama istoga lanca, dijelovima iste cjeline?

II. Problem je moguće riješiti jedino tako da se stvari promatraju odozdo, a ne odozgo, od korijena, a ne od vrha. Ako među društvenim činjenicama postoji zbiljska srodnost - što je temeljni postulat jednog poimanja sociologije - to je zbog toga što one proizlaze iz istog izvora. Ako one, kao što smo rekli, unatoč svojoj krajnjoj raznolikosti pripadaju istoj obitelji, to je zbog toga što imaju jedno te isto podrijetlo. Opravdano je, dakle, pretpostaviti da postoji jedna prvotna činjenica iz koje su izvedene sve društvene pojave. Postojanje te sveprisutne činjenice, koja je izvor svemu, čudesno nam omogućuje da pojмимо jedinstvo kolektivnog života: ono se potvrđuje ne samo zbog toga što društveni razvoj, gledan odozgo, općenito slijedi isti tijek i gotovo se uvijek odvija u istom smjeru, nego zbog toga što sve činjenice koje dolaze kasnije nisu drugo do preobrazba iste temeljne činjenice, imaju istu temeljnu supstanciju. Jedan te isti element prožima cijeli sklop. Nije ni nužno ni znanstveno da se tom elementu pripisuje neka apstraktna jednostavnost, slična jednostavnosti prvotnih danosti kojima se bavi geometrijsko mišljenje. Može se, naprotiv, ustvrditi da je riječ o složenoj, ali zamršenoj činjenici, bremenitoj klicama, skrivenim potencijalima, slojevitim i međusobno isprepletenim svojstvima, koje upravo povijesni razvoj dijeli, razdvaja i kombinira na različite načine. *Istraživati kakva može biti ta elementarna činjenica, pokazivati iz kojih su tvorbenih procesa izvedene glavne društvene činjenice, to je, čini nam se, predmet opće sociologije.* Taj je problem jasan i definiran te mu se može pristupiti uobičajenim putovima znanstvene metode. Stoga on može biti predmetom posebne znanosti, a ne tek odskočna daska za mutne metafizičke spekulacije.

Ta se znanost nužno razlikuje od posebnih grana sociologije. No ona je s njima nužno i tijesno povezana jer se u njoj susreću sve činjenice što ih one izučavaju, ali su prikazane na nov način. To je opća sociologija.

Nisu li uostalom na isti način oblikovane psihologija i opća biologija?

No nije dovoljno općenito shvatiti da mora postojati povlaštena činjenica te vrste i da je moguće njezino istraživanje. Trebalo bi sagledati u čemu se ona sastoji i gdje je valja tražiti. Htjeli bismo barem što jasnije prikazati glavne značajke znanosti čiju smo mogućnost upravo ustanovili.

Da bi se odgovorilo na to novo pitanje nužna je jedna distinkcija.

Sve se sociološke pojave (kao uostalom i biološke pojave) mogu podijeliti u dvije velike kategorije. Jedne tvore sam društveni život, druge su supstrat na kojem se oblikuje društveni život, koji ga takorekuć održava i preko kojeg se on povezuje s ostalim svijetom. Taj je supstrat naprosto masa pojedinaca i stvari čija cjelokupnost tvori društveno tijelo. Način na koji su ti pojedinci grupirani, teritorijalno podijeljeni, njihov broj, svojstva tla, putne mreže koje ih povezuju, izvanjski oblici tih grupa itd., sve te činjenice, koje su očigledno društvene naravi, posve su različite od kolektivnih težnji i predodžaba, religijskih vjerovanja, moralnih maksima, pravnih pravila koja se oblikuju unutar tih grupa. Jedno su materija i materijalni oblik udruživanja, drugo je život tog udruživanja. Među tim dvjema vrstama pojava postoji nedvojbena razlika koja funkciju organa ili tkiva, fiziologiju, dijeli od morfologije. Isto tako, u socio-

logiji postoje pojave fiziološke naravi i pojave morfološke naravi. Iako su i jedne i druge u biti samo različiti aspekti iste stvarnosti, a ne realiteti različite prirode, to je dvojstvo i odviše očigledno, a da ne bi obilježilo opću sociologiju. Prvotna činjenica koja je predmet njezina istraživanja ne može biti ista za jedne i za druge. Ta se dva pitanja moraju promatrati odvojeno.

Istraživati elementarnu morfološku činjenicu znači pitati se koja je to najjednostavnija, najprimitivnija društveno zamjetljiva grupa, grupa koja je, svedena na samu sebe, tijekom evolucije omogućila nastanak složenijih oblika organizacije. Može li se ta prvotna grupa utvrditi? Ona neizbježno ostaje više ili manje hipotetičkom jer je stalno služila oblikovanju složenih agregata koji su, zbog narastanja složenosti, bili sposobniji oduprijeti se rušilačkim silama, te je prirodno nestala pred složenijim, iz nje proisteklim pojavama. Stoga ju je sada nemoguće izravno promatrati. No mi smo na drugom mjestu (*O podjeli društvenoga rada*, str. 189) istaknuli razloge zbog kojih može biti postulirana. Ona se - i tako je valja pojmiti - sastoji od neodređene mase pojedinaca, općenito, ali ne i nužno povezanih krvnim srodstvom, mase koja sama po sebi tvori cjelinu društva, bez ikakvih unutrašnjih podjela bilo koje vrste. To je ono što smo nazvali *krvnosrodničkom hordom*. Pouzdano znamo da postoje društva sastavljena od samo dva klana. Dovoljno je spustiti se još jedan stupanj, zamišljajući društvo sa samo jednim klanom, da bi se dospjelo do rudimentarne kombinacije o kojoj govorimo. Tu bismo, u stanju potpune homogenosti, pronašli sve značajke koje su, međusobno se diferencirajući, malo po malo postale karakterističnim obilježjima morfološki i funkcionalno različitih grupa: to bi istodobno bilo političko društvo, obitelj, crkva, ekonomska djelatnost itd., a da zapravo nije ništa od toga. Nevažno je pritom što naše poimanje o tome nije savršeno točno, mi o tome govorimo kao o primjeru. Bitno je da se pojmi mogućnost, čak i nužnost jedne grupe koja više ili manje pripada toj vrsti. Polazeći od toga, opća sociologija treba pokazati kako su iz nje nastali drugi oblici ljudskih grupa. Sinteza morfoloških fenomena može se, dakle, napraviti jedino na taj način da se obavi genetička klasifikacija oblika društvenog života, vezujući ih za njihovo izvorno podrijetlo. To je pitanje uostalom slično onome što ga postavlja opća zoologija kada se bavi organizmima.

No opća se sociologija ne iscrpljuje tim istraživanjem. I dalje ostaje cijeli problem koji se odnosi na činjenice fiziološke ili funkcionalne naravi. Od oblika grupiranja valja prijeći na oblike djelovanja koji se u njima očituju. Ono što tvori jedinstvo prvih ne tvori jedinstvo drugih.

Valja, dakle, istraživati kako se međusobno povezuju činjenice religijskog, moralnog, pravnog, estetskog, znanstvenog života, to jest ustanoviti činjenicu iz koje su one proizašle i kako su iz nje proizašle. Treba stvoriti drugo genealoško drvo jer već sada možemo razaznati njegovo stablo ili barem predio gdje se ono mora nalaziti. Radovi povjesničara i sociologa doista se sve više susreću u jednoj točki: glavne su društvene manifestacije u početku bile religiozne prirode. Znanost i filozofija, s jedne, poezija i književnost, s druge strane, proizašle su iz mitova i religioznih kozmogonija. Lijepo su umjetnosti u početku bile puki privjesci kulta. Plesovi, pjesme, kiparstvo, ukrasi imali su više liturgijsku nego nezavisnu estetsku vrijednost. Pravna pravila i moralne maksime stoljećima su ostali nerazlučeni od obreda (što navodi na pogrešno uvjerenje da nerazvijeni narodi nisu imali morala) i još su prožeti religioznošću. Higijenske pouke i medicinski nalozi nastali su iz magijske prakse. Od te zakonitosti nije izuzet ni ekonomski život. Budući da je on prvotno bio usredotočen ili na tlo ili na životinje koje na njemu žive i budući da je cijeli život prirode bio bitno sakralan, privredivačke su djelatnosti ribarskih, lovačkih, pastirskih i poljodjelskih naroda nužno sadržavale neko religiozno obilježje. One su u tom smislu bile profane djelatnosti koje se nitko nije usuđivao obavljati bez pribjegavanja religioznim oblicima. Sve, dakle, upućuje na pretpostavku da religijske pojave tvore zajedničko podrijetlo svih ostalih.

Još preostaje da se što točnije utvrdi koja od tih religijskih pojava vrši tu funkciju. Valja bi pronaći prvotni obred, prvotno vjerovanje ili, još određenije, stanje u kojemu su se neko

vrijeme ispreplitali obred i vjerovanje, koje se tako ispostavilo kao temelj cjelokupnog društvenog života. Naša istraživanja o tome još nisu toliko uznapredovala da bismo ovdje mogli iznijeti privremene rezultate. Zadovoljavamo se time što smo pokazali metodu koju, prema našem mišljenju, valja slijediti. Metoda kojoj valja težiti sastoji se u tome da se iz studija komparativne znanosti o religijama izvedu temeljni pojmovi religijskog života, da se ustanove genetički odnosi koji ih povezuju kako bi se moglo dospjeti do otkrića onog pojma iz kojeg se razvijaju svi ostali. Sve bi te pojmove (posvećenost, ispaštanje, profanacija, *tabu*, ritualne zabrane itd.) valjalo definirati. Treba istražiti u kojem su se oni poretku razvili, ukratko, prikazati i objasniti njihovu evoluciju. Isti bi se posao morao obaviti i za druge kategorije društvenih pojava, to jest za moralne, pravne, ekonomske itd. pojave. Tako bi se stvorili bitni, svakoj posebnoj znanosti pripadni pojmovi, te uspostavio njihov hijerarhijski i genealoški poredak. Tada bi se moglo jasnije uvidjeti kako su oni povezani s religijskim pojmovima i time bi se malo po malo oblikovao sistematski okvir društvenog života.

Preveo Rade Kalanj